

't Gordijn der heemlen wordt geheven;
Het schaduwbeeld der nachtvorstin
Rukt reeds het gouden vuurveld in,
En breekt de stralenkroon, om 't hoofd der zon geweven.
Wij staren 't plechtig schouwspel aan:
De zon, gekromd als halve maan,
Waarover zilvren wolken zweven,
Zien wij met gouden hoornen staan.

Bernard ter Haar

Uit: *Gedichten*, 1857.

D E SLEUTEL

BERNARD TER HAAR, “T GORDIJN DER HEEMLEN WORDT GEHEVEN”

PAUL CLAES

Gepubliceerd in *Ons Erfdeel* 2009/2.

Zie www.onserfdeel.be of www.onserfdeel.nl.

Wie kent Bernard ter Haar nog? Hij was een van de dichtende dominees die door de Tachtigers zo werden verguisd dat ze nu niet meer dan namen zijn. Een enkele regel van hem leeft nog voort: “De vrede graast de kudden voor” uit het jeugdgedicht *Palestina*. De criticus Conrad Busken Huet bewierookte dat vers in 1864. Willem Kloos vond het in 1896 een “monster van zinneloozen wansmaak”. Maar de Vijftiger Lucebert verdedigde het buitenissige beeld in zijn gedicht *het orakel van monte carlo*. Herkende de experimenteel in deze retoriek zijn eigen hermetisme?

Samen met Nicolaas Beets was Ter Haar misschien wel de populairste protestantse dichter uit de negentiende eeuw. De volksuitgave van zijn *Kompleete gedichten* kende na zijn dood in 1880 nog zeven herdrukken. Tijdgenoten waardeerden behalve zijn verhaalkunst vooral zijn beschrijvend talent. Niet ten onrechte: wie het classicistische vernis wegboent, ontdekt her en der haast romantische natuurschilderingen.

Een daarvan is *'t Gordijn der heemlen wordt geheven*. De eerste drie woorden zijn een fraai voorbeeld van een stijl die liever omschrijft dan direct uitdrukt. De poëtische omschrijving is op te lossen als een algebraïsche vergelijking: x is in de hemelen wat een gordijn is in een theater. Het heffen van het hemelse doek staat voor het optrekken van wolken.

Nieuw is de stijlfiguur allerminst, maar dat maakt haar niet minder sterk. De vergelijking met een toneelgordijn kondigt immers het “plechtig schouwspel” in het vijfde vers aan. De theatrale opening betreft de lezer als toeschouwer bij een haast sacraal tafereel. De Bijbelvaste tijdgenoten van Ter Haar herinnerden zich uiteraard het tweede vers van Psalm 104: “Hij rekt den hemel uit als een gordijn.”

Al even retorisch geformuleerd is het tweede vers: “Het schaduwbeeld der nachtvorstin”. De “nachtvorstin” is een omschrijving die berust op een verpersoonlijking: de maan, het opvallendste nachtverschijnsel, wordt gelijkgesteld met een koningin. Dat is hetzelfde rocococliché als de koningin van de nacht in *Die Zauberflöte*, de opera van W.A. Mozart op tekst van Emanuel Schikaneder. Nogmaals slaagt de dichter erin een stereotiep beeld weer glans te geven. In het vierde vers breekt de nachtvorstin immers de stralenkroon om het hoofd van de zon. Meteen wordt het natuurgebeuren een strijd tussen twee koninginnen: de nacht- en de dagvorstin. Aangezien de maan een lichtend hemellichaam is, kan met haar “schaduwbeeld” alleen haar donkere tegenbeeld bedoeld zijn. Voorlopig is het moeilijk uit te maken wat de dichter daarbij precies voor ogen zweefde.

Het derde vers “Rukt reeds het gouden vuurveld in” past bij de verpersoonlijking van de nachtvorstin. Haar schaduwbeeld wordt allegorisch voorgesteld als een strijdster die een vijandelijk gebied binnenrukt. Het “vuurveld” suggereert zowel een glanzend schild als een schitterend slagveld. De gouden kleur is zoals vaker die van het stralende zonlicht.

De lange vierde regel “En breekt de stralenkroon, om ’t hoofd der zon geweven” springt er typografisch uit. Metrisch telt dit vers geen vier maar zes voeten. De door een komma gemarkeerde middencesuur maakt het tot een klassieke alexandrijn. De afwijkende verslengte verbeeldt samen met de verssnede het breken van de stralenkroon.

De tegenstelling tussen licht en duister wordt hier gedynamiseerd tot een kosmische strijd, waarbij onverwacht het duister zegepraalt. De inval van het schaduwbeeld van de maan breekt de stralenkroon van de zon. De term “geweven” maakt van de stralenkroon een uit gouddraad gevlochten krans. Zo’n hoofdsieraad past de als vrouw voorgestelde zon beter dan een zware koningskroon.

Het tweede deel van het gedicht begint met een nieuwe zin en een nieuwe rijmklank (-aan). Pas nu komen de toeschouwers in beeld: “Wij staren ’t plechtig schouwspel aan.” Het voornaamwoord “Wij” nodigt de lezer uit zich met de kijkers te vereenzelvigen. Het werkwoord “aanstaren” duidt op een meer dan doordeweeks tafereel. Dit “plechtig schouwspel” is een gebeuren dat ons tot ernst, eerbied en verbazing stemt.

De dubbele punt kondigt het verbluffende beeld aan waarin zon en maan samen lijken te vallen. In het zesde vers kromt de ronde zon zich tot een halve maan. In het zevende vers krijgen de wolken, die in het zonnelicht normaal goud zouden moeten kleuren, de zilveren tint van het maanschijnsel. In het achtste vers blijkt de zon voorzien van hoorns zoals de maansikkel die traditioneel draagt. Hoe kunnen we deze drie paradoxen verklaren?

De “halve maan” in het zesde vers is hier geen halfvolle maan, maar een maansikkel. Die volgens woordenboeken gangbare betekenis wordt bevestigd door het aller-

laatste vers, waar uitdrukkelijk wordt verwezen naar “hoornen” (puntige uiteinden als van runderhoorns). Hoe komt het dat de zonnecirkel hier is herleid tot een sikkkel?

Het zevende vers biedt geen verklaring. Grillige wolkenluiers kunnen moeilijk een gehoornde vorm creëren. Ze roepen veeleer het hemelgordijn op waarmee het gedicht aanving. Hun zilveren tint wijst erop dat de zon ze maar flauw belicht. Kennelijk heeft de zonnescijn door het “schaduwbeeld” van de maan zijn glans verloren.

Pas nu begrijpen we welk natuurverschijnsel hier wordt beschreven. Het “schaduwbeeld der nachtvorstin” omschrijft de nieuwe maan: de fase waarbij de maan tussen de aarde en het zonlicht in staat en zo voor ons niet of nauwelijks te zien is. De verduisterde maan wordt op spectaculaire wijze toch waarneembaar bij een zonsverduistering. Wanneer de maan voor de zon glijdt, tekent haar donkere schijf zich immers af tegen een stralende cirkel.

Dat is nu net het schouwspel dat dit gedicht oproept. In de optrekkende wolken zien we hoe de maan als een negatiefbeeld in het vuurrode veld van de zon dringt. De stralenkroon van deze laatste is de zogenaamde “corona”: de lichtkrans om de zon die met het blote oog alleen is waar te nemen bij een zonsverduistering.

Het wonderlijke slotbeeld wordt nu duidelijk. In het noordelijk halfrond begint de zon te verduisteren aan de rechterzijde. Wanneer de maan bijna volledig over de zon is gegleden, verschijnt deze laatste alleen nog maar als een C-vormige sikkkel. De twee hoorns van de zon zijn in tegenstelling met die van de maan niet zilver, maar goud gekleurd.

Het gebeurt hoogst zelden dat we een literaire duiding echt kunnen toetsen. In dit ene geval is dat vrij simpel. Ik vond deze verzen in *De Nederlandse poëzie van de negentiende en twintigste eeuw* van Gerrit Komrij. Pas toen ik ze in de *Gedichten* van Ter Haar opzocht, bleek dat de bloemlezer vals had gespeeld. Hij lichtte een onderdeel uit het lange moraliserende gedicht *De zonsverduistering* (geschreven naar aanleiding van de eclips op 28 juli 1851) en liet de verklarende titel weg. Zo creëerde hij eigengereid een raadselachtig fragment en maakte van een retorisch een romantisch dichter.